

Problematizarea - tehnologie didactică de eficientizare a învățământului universitar

Maria VASILIEV

dr., conf. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei

Rezumat: În articol este abordat rolul problematizării ca tehnologie didactică de eficientizare a învățământului universitar, în ideea de a le prezenta cadrelor didactice oportunitățile pe care le oferă această tehnologie în schimbarea atitudinii studentului față de studiile pe care le urmează și în formarea motivației pentru învățare. La fel, în articol sunt elucidate principiile învățământului problematizat și misiunea profesorului în realizarea acestuia. Sunt

identificate mai multe probleme cu care se confruntă învățământul universitar: lipsa motivației și a interesului studenților pentru învățare; valorificarea insuficientă a valențelor formative ale metodelor de predare etc. În scopul soluționării acestora, autoarea pledează pentru implementarea învățământului problematizat, prezentând multiplele sale avantaje.

Abstract: The article reflects the role of problematisation as didactic technology to streamline the higher education. The purpose of this article is to introduce to the didactic staff the opportunities offered by problematisation as didactic technology for changing students attitude towards learning and forming the learning motivation. Also, the article considers the principles of problematised education and the teacher's role in it. The author identifies some problems existing in higher education: students lack of motivation and interest for learning; insufficient valorisation of formative possibilities of teaching methods. In order to solve them, the author calls for the implementation of problematised education, presenting its multiple advantages.

Keywords: problematisation, didactic technology, problematical/problematised training, problem situation, problematised education, higher education, specialty competences, authentic contents, performance, motivation, interest, learning.

Scopul principal al învățământului universitar contemporan constă în pregătirea unor specialiști competenți și competitivi pe piața muncii. Corpul profesoral-academic depune eforturi semnificative pentru a organiza și a gestiona procesul de învățământ astfel încât să le asigure viitorilor specialiști un nivel înalt de pregătire în domeniu, ceea ce le va facilita inserția în plan profesional. În realitate, situația nu este așa cum se dorește a fi. Majoritatea tinerilor care au participat la o chestionare realizată de noi au susținut că întâmpină dificultăți la angajare, iar ulterior – dificultăți de adaptare la cerințele angajatorului: „Uneori, anumite operații pe care trebuie să le efectuăm la locul de muncă nu ne sunt cunoscute”. De asemenea, respondenții au menționat că cel mai frecvent se confruntă cu probleme de ordin practic, „pentru care cunoștințele achiziționate în timpul studiilor nu sunt suficiente”.

Competențele care îi asigură absolventului de facultate șanse mari de angajare și de inserție profesională reușită se dobândesc nu numai în cadrul prelegerilor tradiționale, deși rolul acestora nu poate fi ignorat. Cunoștințele, după cum bine se știe, își au rolul lor în procesul de formare a competențelor, dar elementul fundamental al unei competențe îl constituie *abilitățile* de aplicare a cunoștințelor și *capacitățile* de soluționare a problemelor practice reale. La fel de importante sunt *capacitățile* de: analiză, descoperire, generare și transfer al cunoștințelor dintr-un domeniu în altul, iar pe baza acestora – descoperirea soluțiilor pentru situații nestandard. O altă componentă a competențelor profesionale sunt *atitudinile* și *responsabilitatea* față de rezultatele implementării cunoștințelor în activitatea practică.

Este esențial să se înțeleagă că eforturile de eficientizare a învățământului nu trebuie să se reducă doar la schimbarea, modernizarea conținuturilor și la elaborarea de noi curriculumuri etc. (ceea ce se face în permanență), trecându-se cu vederea faptul că „problema principală a educației rămâne nu atât conținutul învățământului, cum s-ar crede astăzi, cât modul de a provoca setea de cunoaștere” [1, p. 19] la cei implicați.

Un chestionar administrat unui număr nu prea mare de cadre didactice din învățământul profesional tehnic (56 de persoane) a scos în evidență câteva probleme pe care le întâmpină în activitate:

- marea majoritate (92%) au remarcat că studenții și elevii de azi nu vor să învețe, că le lipsește interesul și motivația pentru învățare;
- un număr redus de profesori (doar 22%) consideră că a trezi interesul studentului pentru învățare este unul dintre obiectivele principale ale cursului predat, iar restul (78%) sunt de părere că obiectul/cursul predat trebuie să îi ofere cunoștințe și să îi formeze competențele

necesare domeniului ales;

- o mare parte din cadrele didactice (61%) au remarcat că interesul pentru curs, pentru cunoaștere trebuie să vină din partea studentului („doar el știe ce vrea, noi avem datoria de a-i spune ce se va cere de la el”) și numai 27% opinează că metodologia de predare oferă multiple posibilități de a-i trezi acest interes.

Prezentăm în continuare potențialul formativ al unei tehnologii didactice care poate să servească ca instrument eficient de suscitare a interesului pentru cunoaștere și de formare a competențelor de specialitate la studenți – *problematizarea*, care, constatăm pe baza experienței proprii, oferă numeroase oportunități în acest sens. În opinia noastră, astăzi se impune cu prisosință revizuirea metodelor și a instrumentelor de predare. Studenții au alte cerințe față de implicarea lor în activitățile de învățare, fapt care incumbă implementarea unor tehnologii menite să le faciliteze participarea la propriul proces de pregătire ca viitori specialiști și la luarea deciziilor legate de *ce* și *cum să învețe*. Or, problematizarea este foarte generoasă din acest punct de vedere.

Scopul scrierii acestui articol reiese din intenția de a pune în discuție teze și argumente care să contribuie la diminuarea problemelor enunțate mai sus, dar și să confirme un credo al nostru profesional: metodologia de predare poate servi ca instrument de stimulare a curiozității, a interesului și a motivației studenților pentru învățare dacă:

- este selectată corespunzător obiectivelor stabilite și necesităților celor educați;
- este utilizată cu iscusință și orientată spre realizarea obiectivelor propuse, oferindu-le tuturor participanților șansa de a obține performanțe.

Pentru confirmarea acestor ipoteze, ne-am propus să prezentăm succint evoluția tehnologiei și a terminologiei aferente; să evidențiem avantajele pe care le are în procesul de pregătire a specialiștilor; să identificăm condițiile de implementare a acesteia. De asemenea, urmărim să explorăm potențialul *problematizării*, cu atât mai mult că recursul la ea se înscrie și în ansamblul acțiunilor de modernizare a tehnologiilor didactice utilizate în învățământul universitar. Iar sensibilizarea cadrelor didactice pentru valorificarea posibilităților pe care le comportă aceasta ține de cunoașterea avantajelor și a specificului aplicării și adaptării ei la cursul/disciplina predată.

Problematizarea ca tehnologie didactică oferă posibilități enorme de sporire a eficienței procesului instructiv-educativ în învățământul universitar prin faptul că implică activ toți participanții, le stârnește setea de cunoaștere, le alimentează motivația pentru învățare, contribuind, astfel, la îmbunătățirea calității formării

competențelor de specialitate, fără de care nu e posibilă (mult râvnită) inserție ușoară în câmpul muncii.

Cercetătorii din domeniul pedagogiei din toate timpurile au fost preocupați de modernizarea și optimizarea tehnologiilor și a metodologiilor didactice. Conceptul de *problematizare* ca metodă de predare-învățare a fost lansat de J. Dewey în anii 20-30 ai secolului trecut și are la bază teoria sa despre cele 4 categorii de instincte care constituie temelia instruirii: sociale, de construire, de exprimare artistică și de cercetare.

Actualitatea subiectului a fost demonstrată ulterior de cercetările efectuate de mai mulți savanți: J. Bruner, W. Okon, I.I. Lerner, M.I. Mahmutov ș.a. Cu rădăcini profunde în teoria constructivismului, instruirea problematizată se bazează pe lucrările marilor psihologi și practicieni din învățământ: J. Piaget, L. Vâgotski, J. Bruner, M. Bocoș, E. Joiță.

O contribuție deosebită la dezvoltarea teoriei instruirii problematizate a avut-o savantul rus M. I. Mahmutov, care, explorând intens această chestiune, a oferit practicii pedagogice o concepție originală de realizare a acesteia. El a elaborat baza metodologică, modelul structural și funcțional al procesului de învățământ, care asigură formarea abilităților de lucru independent la elevi, precum și dezvoltarea gândirii logice, raționale, critice, a creativității și capacităților cognitive.

Multitudinea de abordări și aplicări ale problematizării a dat naștere unei mari diversități de concepte, fapt care creează dificultăți, iar uneori și confuzii de înțelegere a fenomenului. Unul dintre cercetătorii autohtoni care și-a oprit atenția asupra acestui aspect este Tatiana Repida, care menționează că „e greu de imaginat procesul de învățământ modern în școala superioară fără problematizare”, definind-o drept metodă didactică [7, p. 56] și reiterând diversitatea de termeni ce o însoțesc: *abordare problematizată, instruire problematizată, predare problematizată, învățare problematizată, metoda problematizării, strategie problematizată, tehnologia problematizării, situație-problemă* etc. Valoroase sunt și eforturile autoarei de a clarifica terminologia legată de instruirea problematizată, din arsenalul de noțiuni făcând parte: *situația-problemă, întrebarea-problemă, problema, problematizarea, nivelurile problematizării, principiile problematizării* etc.

În continuare ne vom referi la viziunea câtorva savanți consacrați ai domeniului. Ioan Cerghit definește situația-problemă ca fiind „o contradictorie, conflictuală, rezultată din trăirea simultană a două realități (de ordin cognitiv și motivațional) incompatibile: pe de o parte, experiența anterioară, iar pe de altă parte, elementul de noutate și de surpriză, necunoscutul cu care este confruntat subiectul, ceea ce va deschide calea spre căutare și descoperire, spre întuirea unor noi soluții, a unor relații aparent absente între vechi și nou” [3, p. 133], iar cercetătorul polonez W. Okon folosește termenul de *instruire problematizată* în

următoarea accepțiune: „un ansamblu de acțiuni care au ca scop organizarea situațiilor problematizate, formularea problemelor, acordarea ajutorului elevilor implicați în rezolvarea problemelor, verificarea soluțiilor identificate și, în final, ghidarea procesului de sistematizare și consolidare a cunoștințelor” [10, p. 56]. Un alt cercetător, D.V. Vikeev, prin *problematizare* are în vedere „instruirea ce capătă unele caracteristici ale cunoașterii științifice”, iar I. Lerner consideră că *esența instruirii problematizate* rezidă în faptul că „elevul, fiind îndrumat de profesor, participă activ la rezolvarea/soluționarea noilor (pentru el) probleme practice și de cunoaștere, care corespund scopurilor instructiv-educative ale școlii” [8, p. 46].

Analizând și generalizând rezultatele activității practice și ale cercetărilor teoretice, savantul rus M. I. Mahmutov definește conceptul de *instruire problematizată* astfel: „este o variantă a instruirii dezvoltative, în cadrul căreia se îmbină activitatea independentă de căutare/explorare cu cea de însușire de către elevi a cunoștințelor științifice existente, iar sistemul de metode selectat este în corespundere cu obiectivele și principiile problematizării, în care procesul interacțiunii dintre predare și învățare este orientat spre formarea la elevi a deprinderilor de independență cognitivă, a stabilității motivelor învățării și a capacităților de gândire, inclusiv a celor creative, implicate în procesul de însușire a conceptelor științifice și a acțiunilor determinate de situațiile-problemă” [9]. Valoarea teoretică și practică a sistemului de instruire problematizată propus de M.I. Mahmutov se deosebește de cea a lui M.N. Scatkin, I.I. Learner, T.I. Șamova ș.a., constând în faptul că acesta are un caracter integrat și multidimensional, incluzând nu numai metodologia și teoria instruirii problematizate, dar și noile abordări față de scenariul întregului proces instructiv-educativ. La fel, o contribuție deosebită în dezvoltarea teoriei instruirii problematizate l-a avut concepția psihologului american J. Bruner, întemeiată pe: structurarea conținuturilor de învățare și rolul dominant al gândirii în însușirea cunoștințelor noi.

În opinia noastră, astăzi înregistrăm o extindere a sensului conceptului și a modului de abordare a *problematizării*. Cu certitudine, se impune și corespunde realității și practicii pedagogice termenul de *tehnologie problematizată*, deoarece vizează nu numai unele procedee metodice, ci și un mod anume de îmbinare a acestora, de integrare a mijloacelor didactice în prezentarea situațiilor-problemă, de ghidare a acțiunilor menite să le soluționeze.

Reieșind din cele enunțate mai sus, *tehnologia problematizată* poate fi definită drept o viziune privind modul de organizare a procesului de învățământ; de îmbinare a metodelor, a procedeelelor metodice și a mijloacelor didactice în așa fel încât să provoace în mintea studentului conflicte intelectuale, situații-problemă

care să stimuleze implicarea, participarea lui activă și independentă în activități orientate spre soluționarea de probleme, în rezultatul cărora are loc însușirea și descoperirea cunoștințelor, formarea priceperilor și a deprinderilor, dezvoltarea capacităților de gândire, formarea competențelor sub îndrumarea și cu ajutorul indirect al profesorului. În cadrul *problematizării* are loc o învățare de tip constructivist, bazată pe participarea activă a cursanților la rezolvarea problemelor și pe opinia lor critică față de activitatea și acțiunile de învățare, dar „nu pe transmiterea de către profesor a cunoștințelor și a modului de înțelegere” [6, p. 29], pe care studentul o consideră relevantă și captivantă. Astfel, se creează prilejul ca studenții să își controleze activitatea de învățare și să își construiască propriile modele și strategii de învățare, să își selecteze resursele necesare învățării. Studentul asimilează ceea ce este necesar pentru soluționarea problemei și nu mai are senzația că acel curriculum impune învățarea unor cunoștințe inutile.

Mai mulți cercetători identifică pentru procesul de implementare a problematizării următorii pași:

- identificarea unei probleme în corespundere cu nivelul de pregătire a studenților;
- stabilirea corelației dintre conținutul problemei și domeniul de pregătire al studenților;
- prezentarea temei prin prisma problemei, dar nu prin prisma disciplinei/cursului;
- oferirea posibilității studenților de a-și delimita experiența de învățare și de a planifica rezolvarea problemei;
- încurajarea colaborării prin crearea unor echipe de explorare/cercetare;
- înaintarea cerințelor pentru toți cursanții de a prezenta rezultatele cercetării prin intermediul unui proiect sau al unui produs concret.

Problematizarea nu este o panacee pentru înlăturarea curențelor, ci o tehnologie didactică menită să sporească activismul studentului prin inițiativa de a-și valorifica potențialul cognitiv, de a-l face participant la propria devenire ca specialist; să asigure o legătură directă cu activitatea practică din domeniu, formându-i competențele solicitate la locul de muncă. Dat fiind faptul că studenții au stiluri de învățare diferite, că provin din medii diferite și posedă niveluri de pregătire și capacități diferite, *problematizarea* permite o abordare directă a învățării, cu implicarea tuturor studenților, și oferă oportunități tuturor să reușească. În instruirea problematizată, profesorul este ghidul care acordă sprijin și ajutor atunci când studentul are nevoie. „Rolul profesorului ar urma să fie mai curând de a îndruma și de a crea posibilitatea unor descoperiri, decât de a preda în mod direct” [4, p. 160], de a oferi cunoștințe de-a gata. Atunci când studentul descoperă cunoștințele (chiar sub îndruma-

rea profesorului), are senzația că meritul îi aparține, el trăiește bucuria succesului, fapt care îl motivează să mai încerce să obțină succese.

La baza organizării și desfășurării învățământului problematizat stau următoarele principii:

- transmiterea cunoștințelor se face prin acțiune, participare activă la procesul de învățare și dezvoltare;
- elementul indispensabil al procesului de învățământ este situația de problemă care are caracteristica sa funcțională și este prezentată în mod realist;
- problema are prioritate înaintea oricăror alte informații, tema/subiectul este organizat în jurul problemelor desprinse din viața/practica reală, nu în jurul disciplinei/cursului;
- axarea pe formarea independenței cognitive la studenți, pe dezvoltarea gândirii logice, raționale, critice, creative și capacităților cognitive;
- ghidarea studentului în procesul de analiză, generalizare, descoperire, dar nu transmiterea cunoștințelor de-a gata;
- familiarizarea studentului cu metodele de cercetare științifică;
- soluționarea de probleme este o activitate individuală sau de grup mic, care are drept rezultat un produs, o prezentare sau o acțiune delimitată în timp.

CONCLUZII CU PRIVIRE LA AVANTAJELE IMPLEMENTĂRII *PROBLEMATIZĂRII* ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL UNIVERSITAR

Astăzi, se cere o nouă abordare a conceptului de *problematizare* și adaptarea lui la finalitățile învățământului universitar contemporan.

În acest context, se impun câteva concluzii:

1. Implementarea problematizării ca tehnologie didactică este de maximă actualitate pentru întreg sistemul de învățământ din Republica Moldova, în general, și, mai cu seamă, pentru învățământul universitar, care are misiunea de a pregăti specialiști competitivi pe piața muncii.
2. Implementarea problematizării în învățământul universitar are un impact major asupra formării nu numai a competențelor profesionale, de specialitate, dar și a capacităților cognitive și intelectuale, a competențelor personale.
3. Problematizarea oferă cadrul necesar învățării din situații autentice, situații reale din viața de zi cu zi. Studenții învață să caute și să găsească soluții pentru probleme reale, dar nu pentru cele prezentate în manuale, care, uneori, sunt rupte de realitate și de activitatea practică.
4. Problematizarea utilizată în activitatea didactică

solicită studentului implicare activă în propria formare, făcându-l responsabil de rezultatele obținute, provocându-l să gândească și să analizeze situația. Acest fapt trezește interesul pentru învățare, îl pune în situația să adreseze întrebări, să solicite ajutor, să comunice sau să argumenteze, să dovedească autenticitatea și valabilitatea propriilor idei.

5. Problematizarea îl ajută pe student să înțeleagă utilitatea cunoștințelor, să conștientizeze importanța cunoașterii; aceasta încurajează colaborarea și învățarea prin cooperare.
6. Problematizarea favorizează dezvoltarea motivației intrinseci. Stările de incertitudine stimulează curiozitatea intelectuală și dorința de cunoaștere. Interesele de cunoaștere cresc și se diversifică. Satisfacția învățării este mai mare, pentru că învățarea are conținuturi și scopuri autentice și presupune o evaluare autentică.
7. Problematizarea ca modalitate de predare-învățare dezvoltă capacitatea de a aplica cunoștințele în situații nestructurate, formează și dezvoltă gândirea originală, creativă, convergentă și divergentă.
8. Aplicarea judicioasă în procesul de învățământ universitar a tehnologiei problematizate oferă posibilități enorme de stimulare a curiozității și, implicit, de sporire a calității pregătirii absolvenților pentru o integrare reușită în câmpul muncii. Prin faptul că studenții trăiesc bucuria „descoperirii” cunoștințelor și o mare satisfacție pentru succesul obținut, ei au certitudinea că reușita le aparține lor, dar nu profesorului, care doar ghi-

dează activitatea, nu oferă soluții de-a gata. Toate acestea alimentează interesul cognitiv, dorința de a învăța, a intriga; pasiunea pentru explorare și descoperire, dar, mai ales, contribuie la creșterea încrederii în forțele și capacitățile proprii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Pettini A. Metode moderne de educație. Freinet și tehnicile sale. București: CEDC, 1995. 141 p.
2. Bocoș M. Instruirea interactivă. Repere pentru reflecții și acțiuni. Ed. II, revăzută. Cluj: Presa Universitară Clujană, 2002. 270 p.
3. Cerghit I. Metode de învățământ. Ed. III, revăzută și adăugată. București: E.D.P., 1997. 271 p.
4. Dienes Z. P. Un studiu experimental asupra învățării matematicii. București: E.D.P., 1973. 211 p.
5. Găvenea Al. Cunoașterea prin descoperire în învățământ. București: E.D.P., 1975. 322 p.
6. Joiță E. A deveni profesor constructivist. Demersuri constructiviste pentru profesionalizarea pedagogică inițială. București: E.D.P., 2008. 372 p.
7. Repida T. Problematizarea în pedagogia universitară. În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr. 9 (29).
8. Лернер И. Я. Вопросы проблемного обучения на Всесоюзных педагогических чтениях. //Советская педагогика, 1986, № 7.
9. Махмутов М. И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. Москва: Педагогика, 1995.
10. Окон В. Основы проблемного обучения. Москва: Просвещение, 1986.

Didactica Pro... LA 100 DE APARIȚII

Dintotdeauna am crezut că procurarea unei cărți copilului e o investiție, nu o cheltuială. Mai devreme sau mai târziu, această carte (o enciclopedie, un dicționar, un roman) – citită desigur! – îi va prinde bine, îl va ajuta să avanseze, îl va ghida. În această ordine de idei, investiția într-o carte pe care o face profesorul se multiplică progresiv în beneficiile pe care le vor avea elevii săi. Iar între cărți, revistele ocupă un loc aparte. Ele se află pe prima linie, sunt cele mai moderne, reflectă ultimele noutăți din domeniu. Mai e un plus: cartea are un număr limitat de autori, pe când colecția de un an a unei reviste pedagogice prezintă o sută de viziuni asupra procesului continuu de modernizare a școlii. Deci – dacă vreți să țineți pasul cu moda pedagogică – citiți *Didactica Pro...*!

Tatiana CARTALEANU, dr., conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat I. Creangă din Chișinău

Datorită revistei *Didactica Pro...* învățământul din Republica Moldova este canalizat mereu spre valorile lumii contemporane – democrația, libertatea în educație, toleranța și pacea etc., cititorii văzând în ea un bun prieten și un ghid în soluționarea problemelor curente și de perspectivă ale profesiei de pedagog și cercetător.

Vlad PÂSLARU, dr. hab., prof. univ., Academia de Științe a Moldovei

Revista *Didactica Pro...* reprezintă una dintre cele mai importante și interesante apariții de specialitate în limba română. Fiecare număr demonstrează o înaltă ținută culturală, științifică. Problematicele și tematicile fiecărei apariții sunt foarte actuale și provocatoare nu numai pentru învățământul Republicii Moldova, dar și pentru cel românesc și european.

Gabriel ALBU, dr., prof.univ., Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești